

RAQAMLI TA'LIM MUHITIDA O'QUVCHILARNING MUSTAQIL TA'LIM OLISH KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI

Maxmudova Moxigul Ikromjonovna

Tadqiqotchi pedagog

Annotatsiya: Mazkur tezisda raqamli ta'lim muhitida o'quvchilarning mustaqil ta'lim olish kompetensiyalarini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari va zarur shart-sharoitlari tahlil qilinadi. Zamonaviy ta'lim jarayonida raqamli texnologiyalarning keng qo'llanilishi o'quvchining bilimni tayyor holda qabul qiluvchi subyektdan mustaqil izlanadigan, axborotni tahlil qiladigan, baholaydigan va amaliy faoliyatda qo'llay oladigan faol ta'lim subyektiga aylanishini talab etmoqda. Tadqiqotlarda o'qituvchining raqamli kompetensiyasi texnologik vositalarni qo'llash bilangina cheklanmasligi, balki o'quvchilarning faol ishtirokini tashkil etish, mustaqil faoliyatini qo'llab-quvvatlash va ta'lim jarayonini pedagogik jihatdan loyihalash bilan uzviy bog'liqligi ta'kidlanadi. Shu nuqtayi nazardan, raqamli ta'lim muhitida mustaqil ta'limni tashkil etishning pedagogik shart-sharoitlarini aniqlash ta'lim nazariyasi va amaliyotining dolzarb yo'nalishlaridan biridir.

Kalit so'zlar: raqamli ta'lim, mustaqil ta'lim, ta'lim kompetensiyasi, pedagogik shart-sharoit, raqamli kompetensiya, o'quvchi faolligi, ta'lim texnologiyalari, pedagogik jarayon.

Kirish: Bugungi ta'lim tizimida o'quvchiga faqat tayyor bilimlarni yetkazish emas, balki uning mustaqil ravishda bilim izlash, axborotni saralash, tahlil qilish, xulosa chiqarish

va egallagan bilimlarini amaliy vaziyatlarda qo'llash qobiliyatlarini rivojlantirish muhim pedagogik vazifaga aylanmoqda. Ayniqsa, raqamli texnologiyalarning ta'lim jarayoniga jadal kirib kelishi o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi an'anaviy pedagogik munosabatlarni yangi mazmun bilan boyitmoqda.

Raqamli ta'lim muhitining imkoniyatlari o'quvchiga elektron ta'lim resurslari, videodarslar, virtual topshiriqlar, interaktiv platformalar va turli axborot manbalaridan foydalanish orqali individual ta'lim trayektoriyasini shakllantirish imkonini beradi. Biroq texnologiyaning mavjudligi o'z-o'zidan yuqori ta'lim natijasini kafolatlamaydi. Muhim jihat — raqamli vositalarni pedagogik maqsadga muvofiq tanlash va ulardan o'quvchining mustaqil faoliyatini rivojlantirish vositasi sifatida foydalanishdir. So'nggi yillardagi xalqaro tadqiqotlarda ham o'qituvchining raqamli kompetensiyasi masalasiga alohida e'tibor qaratilmoqda. Xususan, 116 ta ilmiy maqolani qamrab olgan tizimli tahlilda o'qituvchilarning raqamli kompetensiyasi bilim, ko'nikma va munosabatlar bilan bir qatorda, raqamli texnologiyalarni pedagogik faoliyatga mazmunli integratsiya qilish bilan bog'liqligi ko'rsatilgan. Shuningdek, zamonaviy tadqiqotlar o'qituvchining raqamli kompetensiyasini faqat darsni texnologiyalar yordamida tashkil etish darajasida emas, balki o'quvchilarning raqamli faoliyati, mustaqil fikrlashi va XXI asr ko'nikmalarini rivojlantirish imkoniyati bilan baholash zarurligini ko'rsatmoqda.

Asosiy qism: Mustaqil ta'lim olish kompetensiyasi o'quvchining o'z ta'lim faoliyatini maqsadli rejalashtirish, kerakli axborotni mustaqil izlash, uning ishonchliligini baholash, qayta ishlash, bilimlarni yangi vaziyatlarda qo'llash hamda o'z faoliyatini baholash qobiliyatlarining majmuasi sifatida qaralishi mumkin. Raqamli ta'lim muhitida mazkur kompetensiyaning shakllanishi bir necha o'zaro bog'liq pedagogik komponentlar asosida amalga oshiriladi:

Komponent	Mazmuni
Motivatsion	O'quvchining mustaqil bilim olishga bo'lgan qiziqishi va ichki

	motivatsiyasini shakllantirish
Axborot	Raqamli manbalardan kerakli ma'lumotni izlash, tanlash va baholash
Kognitiv	Olingan axborotni tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish va xulosa chiqarish
Amaliy	Olingan bilimlarni topshiriq, loyiha va muammoli vaziyatlarda qo'llash
Refleksiv	O'z faoliyati va natijalarini mustaqil baholash hamda xatolarini tahlil qilish

Mazkur komponentlarning shakllanishida o'qituvchining roli tubdan o'zgaradi. O'qituvchi faqat bilim beruvchi emas, balki o'quvchining mustaqil izlanishini tashkil etuvchi, yo'naltiruvchi va pedagogik jihatdan qo'llab-quvvatlovchi subyekt sifatida namoyon bo'ladi. Shu sababli raqamli ta'lim jarayonida "texnologiya — o'qituvchi — o'quvchi" o'rtasidagi munosabatni pedagogik maqsad asosida loyihalash muhim ahamiyat kasb etadi. Mishra va Koehler tomonidan ishlab chiqilgan TPACK yondashuvi ham o'qituvchining texnologik bilimlarini pedagogik va fan mazmuni haqidagi bilimlar bilan uyg'unlashtirish zarurligini asoslaydi. Zamonaviy tadqiqotlarda ushbu yondashuv raqamli texnologiyalarni oddiy vosita sifatida emas, balki ta'lim mazmuni va pedagogik metodlar bilan integratsiyalashgan holda qo'llash imkonini beruvchi konseptual asoslardan biri sifatida qaraladi.

Shu jihatdan o'quvchilarning mustaqil ta'lim kompetensiyasini rivojlantirish uchun quyidagi pedagogik shart-sharoitlar muhim hisoblanadi:

1. Ta'lim mazmunini mustaqil faoliyatga yo'naltirish. O'quvchiga faqat reproduktiv topshiriqlar emas, balki izlanish, tahlil, taqqoslash va muammoni mustaqil hal qilishni talab qiluvchi vazifalar berilishi lozim.

2. Raqamli ta'lim resurslarini pedagogik maqsadga muvofiq tanlash. Elektron resursning mavjudligi emas, uning o'quv maqsadiga mosligi, ishonchliligi va o'quvchining faol ishtirokini ta'minlay olishi asosiy mezon bo'lishi kerak.
3. Individual ta'lim imkoniyatlarini kengaytirish. Raqamli muhit o'quvchining bilim darajasi, qiziqishi va ta'lim sur'atiga mos topshiriqlarni shakllantirish uchun qo'llanishi mumkin.
4. Muammoli va loyihaviy topshiriqlardan foydalanish. O'quvchini tayyor javobni topishga emas, muammoni mustaqil tahlil qilish va asoslangan yechim ishlab chiqishga yo'naltirish mustaqil ta'lim kompetensiyasining muhim ko'rsatkichi hisoblanadi.
5. Refleksiv baholashni tashkil etish. O'quvchi o'zining nimani bilishi, nimani o'zlashtira olmagan va bilimni qanday takomillashtirishi kerakligini anglay olishi zarur.

Xalqaro tadqiqotlar ham raqamli ta'limning samaradorligi texnologiyaning o'zidan ko'ra uni qanday pedagogik tashkil etishga ko'proq bog'liqligini ko'rsatmoqda. 2026-yildagi tizimli sharhda ham o'quvchilarning faol ishtiroki uchun o'qituvchi ishtiroki, faol o'qitish va turli ta'lim shakllari o'rtasidagi pedagogik uyg'unlik muhim omillar sifatida qayd etilgan. Demak, raqamlashtirishni ta'limning texnik jihatdan yangilanishi sifatida emas, balki o'quvchining ta'lim faoliyatini qayta tashkil etish jarayoni sifatida tushunish maqsadga muvofiq. Bunda o'quvchi bilimni tayyor shaklda qabul qiluvchi emas, balki uni izlash, tahlil qilish va amaliy faoliyat orqali egallovchi faol subyektga aylanadi.

Xulosa

Raqamli ta'lim muhitida o'quvchilarning mustaqil ta'lim olish kompetensiyalarini rivojlantirish ta'lim va tarbiya nazariyasining zamonaviy yo'nalishlaridan biri sifatida alohida ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Mazkur jarayonda raqamli texnologiyalardan foydalanishning o'zi yetarli emas; ularning didaktik maqsadga muvofiqligi, o'quvchining mustaqil faoliyatini rag'batlantirishi, refleksiv fikrlashini rivojlantirishi va pedagogik jarayonning mazmuni bilan uyg'unligi muhimdir. Tahlillar asosida shuni ta'kidlash

mumkinki, mustaqil ta'lim kompetensiyasini samarali rivojlantirish uchun motivatsion, axborot, kognitiv, amaliy va reflektiv komponentlarni o'zaro bog'liq holda shakllantirish zarur. Bunda o'qituvchi raqamli vositalardan foydalanuvchi emas, balki o'quvchining mustaqil ta'lim faoliyatini pedagogik jihatdan loyihalovchi va boshqaruvchi subyekt sifatida faoliyat yuritishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mishra P., Koehler M.J. Technological pedagogical content knowledge: A framework for teacher knowledge // Teachers College Record. – 2006. – Vol. 108, No. 6. – P. 1017–1054.
2. Redecker C., Punie Y. European Framework for the Digital Competence of Educators: DigCompEdu. – Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017.
3. Claro M., Castro-Grau C., Ochoa J.M., Hinostroza J.E., Cabello P. Systematic review of quantitative research on digital competences of in-service school teachers // Computers & Education. – 2024. – Vol. 215. – Article 105030.
4. Examining dimensions of teachers' digital competence: A systematic review pre- and during COVID-19 // Heliyon. – 2023. – Vol. 9. – Article e16677.
5. Runge I., Lazarides R., Rubach C., Richter D., Scheiter K. Teacher-reported instructional quality in the context of technology-enhanced teaching: The role of teachers' digital competence-related beliefs in empowering learners // Computers & Education. – 2023. – Vol. 198. – Article 104761.
6. Mahmud M.M., Teh J.K.L., Azizan S.N. Hyflex learning and student engagement in higher education: A systematic literature review // Frontiers in Education. – 2026. – Vol. 11.
7. Starkey L. A review of research exploring teacher preparation for the digital age // Cambridge Journal of Education. – 2020. – Vol. 50, No. 1. – P. 37–56.